

Марија М. Шљукић*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Докторске студије

ЛОНДОН КАО КОНСТАНТА У ПРЕЛОМНОЈ ЕПОХИ У *ЕМБАХАДАМА* МИЛОША ЦРЊАНСКОГ

Сажетак: У овом раду истраживање је засновано на проматрању и уочавању свих оних битних карактеристика, које дефинишу и редефинишу англофони простор у преломним историјским тренуцима оличеним у *Ембахадама*. Аналитичком методом дубински се разматра међуоднос и корелација између простора, времена и људи самерених из визуре српског дипломате у Енглеској, у Лондону, Милоша Црњанског, дочараних путем принципа сећања и памћења. Приликом сагледавања утицаја англофоног простора на дипломате долази се до одређених сазнања о узајамном каузалном односу различитих културних модела и традиција, који су уткани у саму бит српске и енглеске дипломатије.

Кључне речи: Милош Црњански, Ембахаде, аналитичка метода, Лондон, простор, принцип сећања и памћења.

Лондон и његова просторност обликовани су и изграђени у имажинативном свету Милоша Црњанског у складу са историјском епохом, али и многоструким политичким идентитетима, првенствено англофоним утицајем и остварен кроз присуство различитих страних влада, које су стицајем неповољних ратних околности у својим земљама, уточиште пронашли у Енглеској.

Лондон у наративном ткању Црњанског обликује се на амбивалентан начин, а на перспективу сагледавања града утичу његове емоције, али

* marijasljukic0402@gmail.com

и промена егзистенцијалне позиције. Временске нити ткања изражене су кроз однос прошлости и садашњости, а уцеловљене активирањем процеса сећања и памћења.

Silazimo zatim da večeramo i žena me podseća kako su mi nudili premeštaj u London, kad sam se rešio da idem iz Berlina, i kako sam rekao: da ne znam jezik dobro i da nikad neću živeti u Londonu. Velim: ovo je samo privremeno.

To sam ovde, pre 20 godina, rekao (Crnjanski 1984: 36).

Лондон је дефинисан и кроз опис временских прилика (магла), које обликују људска размишљања, али и сам доживљај града.

Писац показује хоризонталну пројекцију урбаног простора кроз дихотомију периферије и центра града. Градско језгро је исказано кроз присуство описа Хајд Парка у нешто промењеним околностима.

Sa njegovih prozora vidi se Hajd Park, u zelenilu, sa jahačima što, ujutru, galopiraju. Iznad parka lebde srebrni i plavi baloni antiaeroplanske artiljerije, odbrane Londona. Baterije poslužuju ŽENE u uniformama (Crnjanski 1984: 56).

Урбани простор је представљао и пропламсај сигурности за Краљевину Југославију и посланство, краља Петра II Карађорђевића и његову Владу.

Интимни простор собе краља Петра II у кући нашег посланика, Upper Grosvenor Street, представља укрштај приватног простора са политичким кодом у коме се остварују перманентни дипломатски дијалози о важним питањима за државу у преломној историјској епохи.

Микрохронотопи хотела, особито хотела „Berkeley”, остварени су кроз преплетај разноликих индивидуалних карактера са егзистенцијалним простором неких од министара у Влади.

Лондон је уцеловљен као простор у коме се наизменично смењују дневни и ноћни свакодневни живот становника, који особито долазе до изражаја у атмосфери града. „Poznato je da je grad bučno more, [...] usred noći, neprekidno čuje huka talasa i plime” (Bašlar 2005: 47).

Црњански приказује призор Лондона у ноћи као позитиван принцип, иако донекле затомљен ратним дејствима, што се осликава кроз изражавање емотивних стања становника. „U Londonu, međutim, noću, vrlo je lepo. „Reflektori obasjavaju nebo, koje je kao ametist, plavo. Katkad, vojnici i žene, na Pikadiliju, o ponoći, igraju” (Crnjanski 1984: 77).

Јавни простор станице *Baker Street* укршта се са приватним простором зграде у којој су настањени Милош Црњански и његова супруга.

Политички идентитет Краљевине Југославије унутар англофоног простора изражава се и кроз постојање *Службених новина*.

Ембахаге представљају мемоарску прозу проматрану из визуре посматрача интересантне историјске и политичке епохе на прекретници, потцртану документарном подлогом оствареном у виду новина, Черчилових *Мемоара*, али и кроз поједина сведочења самих учесника догађаја.

Четврта knjiga mojih uspomena (o emigrantskim vladama u Londonu) obuhvata vreme od 21. VIII 1941. Počinje radom generala Simovića, prvog predsednika. To neće biti memoar, na osnovu priča [...] nego dokumenata, i, još živih svedoka. A kad je reč o tom generalu, u mojim *Embahadama*, reč je o Simoviću u Londonu, od septembra 1941. do njegovog pada. Bio sam, za to vreme, „savetnik za štampu“ u njegovom kabinetu (Crnjanski 1984: 64).

Аутор је кроз лична сећања, запажања, размишљања и утиске о дипломатском службовању изградио панораму разноликих историјских, социолошких, друштвених и психолошких карактеристика и елемената, остварујући целовиту представу прилика и односа, које су владале и преовладале у Европи тога доба.

Због тога што је *Ембахаге* писао стваралац [...] Оне су много више литерарни документи, уобличење онога што је један писац, попут Црњанског, склон ироничним и гротескним демаскирањима, умео и могао да напише [...] Зато се чини да су најбоље странице ових мемоара оне у којима је реч о појединостима из круга амбасаде. [...] Црњански је тада сликао опште стање и међуљудске односе у амбасадама које су се утолико усложавали што су из земље долазиле познате политичке личности и дискутовало се о шкакљивим проблемима, што је песник Црњански често доживљавао као комедију. Разуме се, у свакој од четири књиге издвајају се по неколико важних историјских догађаја који су пресудно утицали на будућност земље или се наметао као главна личност појединац, који је давао тон свему што се ту радило и спроводило у политици коју је држава креирала (Вучковић 2015: 240–241).

Ембахаге су обликоване кроз сећања Милоша Црњанског на преломну историјску епоху укрштањем проживљених и доживљених искустава са документима.

individualno pamćenje. Ono nije u potpunosti izolovano i zatvoreno. Da bi se spomenuo sopstvene prošlosti, čoveku je često potrebno da se pozove na uspomene drugih. On se oslanja na reperne tačke koje postoje izvan njega, a koje fiksira društvo. Štaviše, funkcionisanje individualnog pamćenja nije moguće bez instrumenata kakvi su reči i ideje, koje pojedinac nije izumeo već ih je pozajmio od sredine u kojoj živi. Takođe, tačno je da se sećamo samo onoga što smo videli, uradili, osetili ili mislili u jednom trenutku vremena (Albvaš 2015: 30).

Културни код у *Ембахадма* читује се кроз радио-емисије на ВВС-ију, чиме се успоставља западни утицај на дешавања око југословенског посланства и отправника послова у Лондону.

Посебан сегмент лика Лондона представља промењен изглед града током бомбардовања, које се примећује, како на урбаној просторности града, тако и на расположењима, осећањима и емотивним стањима људи кроз призму индивидуалних идентитета унутар колективног искуства. Простор хотела „Park Lane” представља укрштај познатог и непознатог света унутар кога се обликује микропростор хола хотела, који постаје стециште разноликих људских карактера.

Svako veće, posle večere, sedimo, dakle, u holu hotela „Park Lane” i pretresamo one koji, jedan po jedan, stižu u London. Posle bombardovanja, koje je trajalo, skoro neprekidno, od septembra prošle godine do maja ove godine, stišao se, privremeno, i London. [...] Pošto niko ne silazi, – sem žena, i dece, – u sklonište, pod zemljom, ni naš sto nikad nije prazan. Kad sirene dadu znak *all clear*, svi se zgledamo zadovoljno. [...] Mi, međutim, sedimo u holu, za sve vreme artiljerijske vatre, uvereni da je SEDAM SPRATOVA iznad nas. Tek posle mesec dana, iznenada, saznajemo, da je hol usred kvadrata hotela, i, da nad njim nema ničeg, sem STAKLA (Crnjanski 1984: 43).

Микрохронотоп хотела се обликује кроз назначење вертикалне стратификације простора уз посебно истицање степеништа и подземног дела, што се одражава на понашање и осећања појединаца унутар колективне сфере.

Stepenicama koje vode u podrum uvek se *silazi*. U sećanjima ostaje sačuvano samo silaženje, i ono karakteriše onirizam tih stepenica. Što se tiče stepenica koje vode u sobu, po njima se ide i gore i dole (Bašlar 2005: 45).

Милош Црњански политички идентитет Владе генерала Симовића сагледава из двоструке перспективе, односно кроз оствареност западног англофоног утицаја на идејном плану сагледавања ратних прилика.

Do Atine, general Simović i njegova vlada, mogu se smatrati još, kao suverena vlada. Od Atine, – kad su ih preuzeli Englezi, – bili su samo neka vrsta kolonijalne vlade. [...] Kad su pošli za London, sve što su Petar II i general Simović, i njegovi ministri, govorili, govorili su kao papagaji u kavezu (Crnjanski 1984: 47).

Временско ситуирање Владе и самог краља Петра II унутар англофоног простора остварује се јуна 1941. године, под упливом Черчила, енглеског премијера. „Kultura сећања се у највећој мери заснива, ... на обличима односа према прошлости” (Asman 2011: 29).

Друштвени идентитет града Лондона посебно припадника виших друштвених слојева приказан је кроз одржавање забава, упркос ратним околностима.

Čerčil, [...] priredio je (sept. 6) proslavu rođendana Petra II i pozvao na tu proslavu sve kraljeve i sve kraljice, kojih je, onda, u Londonu, bilo mnogo.

Petar II dobio je, od svog kuma, engleskog kralja, tabakeru.

Pri svečanom prijemu u Klubu engleskih oficira, Petar II se zavetovao da će se vratiti u svoju zemlju 'sa još većom ljubavlju' – za Englesku (Crnjanski 1984: 74).

Банкет леди Пеџет представља укрштај историјског и друштвеног нивоа града, јер му присуствују и неки од истакнутих представника разноликог југословенског друштва.

Политички код је показан кроз микропростор зграде KINGSTON HOUSE, S.W. 7, где је била смештена југословенска Влада унутар кога долази до преплетаја приватног и пословног простора неких министара. Политички и културни живот југословенске заједнице у Лондону самарава се кроз зграду KINGSTON HOUSE, S. W. 7, која је представљала сржну тачку око које су се окупљали многи представници друштва у контексту књижевних вечери и дебата.

Политички лик југословенске Владе у Лондону је обликован кроз оптикум разноликих индивидуалних идентитета, који својом укупношћу представљају идејни слој и уопште политичке интересе Краљевине Југославије унутар англофоног простора.

Na dan mog dolaska u London, 21. avgusta 1941. godine, Simović je baš vršio rekonstrukciju, [...] Pored Predsedništva, stvara zasebno ministarstvo vazduhoplovstva i mornarice, a uzima i ministarstvo vojno. [...] Slobodan Jovanović ostaje potpredsednik i dobija da zastupa Mišu Trifunovića. Grol uzima saobraćaj. Krnjević postaje drugi potpredsednik vlade i dobija poštu (Crnjanski 1984: 76).

Црњански приказује дипломатске релације унутар простора Лондона као веома сложене због ратне ситуације, јер долази до прожимања политичког кода са дипломатијом.

Историјска преломна епоха и колективно ратно искуство самаравају се кроз визуру индивидуалних, особених појединаца у лондонској средини, што се одражава на дух и атмосферу града. „London je bio pun vojnika, u engleskoj uniformi, koji su, na rukavu, nosili ime svoje otadžbine” (Crnjanski 1984: 88).

Црњански је у *Ембахадама* из визуре посматрача сагледао Владу и министре и њихово деловање у Лондону, њихове међусобне препир-

ке и интриге, а нарочито у контексту генерала Симовића према кнезу Павлу, које су само шкодиле угледу Краљевине Југославије у енглеском дипломатском простору. Југословенско посланство у Лондону је преко дискредитације кнеза Павла покушало да изврши утицај на Енглезе да се боље ситуира у англофоној средини. Енглези су ценили и уважавали кнеза Павла, без обзира на чињеницу да је генерал Симовић преко радио-емисије на ВВС-ију покушао да створи негативну представу о кнезу Павлу у очима енглеске дипломатије, што се испољава кроз чин задржавања ордења, чак и у промењеним историјским околностима након рата.

nosilac Ordена podvezice [...] највишег ордења у Englesкој i englesкој kraljevској породици. [...] то, повлачи за собом i приватну kneževу zastаву, stег, који стоји, поред stегова осталих носилаца Ordена, у капели Sv. Džordža, у Vindzору. [...] knez остао носилац, i visоког, породичног, ордења, који имају скоро само krunисане главе у Evропи, – Ordена kraljevског Viktorијиног lanca (Crnjanski 1984: 93).

Енглеска дипломатија оличена у лику премијера Черчила и Идна сагледала је и уочила идејну флексибилност генерала Симовића и Јовановића, што се негативно одразило на целовиту слику југословенске дипломатије унутар англофоног политичког и културног простора.

Čerčil i Idn imali su да uvide, brзо, по dolaskу te vlade у London, да ni Simović, ni Jovanović, ne misle да vode онu politiku коју su Englezima obećавали, uочи 27. марта. То jest politiku RATA (Crnjanski 1984: 101).

Црњански је проценио збивања и околности у оквиру дипломатске сфере у Лондону и дефинисао их као „врзино коло” јер само чињенично стање, које је преовлађивало није помагало народу, који је остао у Југославији под дејством немачких окупационих власти.

Историјска епоха разматрана кроз визуру хронотопа Лондона исказује све оне вредности и карактеристике оличене индивидуалним сећањима, а у пуном обиму и дубински асоцијативно самерене на фону колективног искуства.

Lična сећања појединаца у интеракцији су s колективним сећањем. Ипак, појам колективног сећања није довољно јасан и у њему се stapају важне разлике. Већа и свеобухватнија сећања укључују породицу, комшилук, генерацију, друштво и културу у којој живимо. Ове димензије сећања разликују се по свом обиму и дometу, преклапају се и укрштају у појединцу који их inkорпорира на разне начине. Ljudи стићу ова сећања не само непосредно – проživљавањем, него и кроз интеракцију, комуникацију, учење, идентификацију и усклађивање. Čесто nije lako одreditи где се jedna vrста сећања завршава, а где почиње друга (A. Asman 2015: 72).

Понашање дипломата и министара у оквиру англофоног простора било је необично будући да су покушавали да се уклопе у средину и себе истакну у први план, сматрајући да на такав начин доприносе бољој позицији и угледу југословенске дипломатије, али и саме државе у високом енглеском дипломатском кору у Лондону.

Дубинским сагледавањем и разматрањем прилика у епохи пред Други светски рат битно је уочити временске и просторне одреднице, које омеђавају, али и чине бит дипломатских односа уграђених у хронотопе Лондона, Берлина и Рима, а чијим се проматрањем стиче целовита представа о околностима у Европи посматраног периода. Берлински период Милоша Црњанског дефинисан је кроз уочавање временских одредница 1928–1929. и 1935–1938, истовремено кроз постојање и опстојавање хронотопа Берлина конституисаног оптикумом дипломатских релација и помоћу кључних историјских догађаја, који осветљавају историјску перспективу и димензију града.

U svakoj prestonici, u ono doba, diplomate su imale svoj kvart, gde su bile ambasade i poslanstva, – obično raskošne palate, sa parkom i svečanim ulazima. [...] U Berlinu, bila su, u ono vreme, dva takva kvarta, jedan kod Brandenburške kapije, a drugi kod Bendlerovog mosta, blizu *Tiergartena*. Naše poslanstvo bilo je kod tog mosta. [...] I mi smo, dakle, bili u otmenom kvartu. [...] Ulica, u kojoj se nalazilo poslanstvo naše zemlje, nosila je, u Balugdžića doba, starinski i sentimentalni naziv: *Regentenstrasse* (Crnjanski 1984a: 17).

Макропростор амбасаде у Берлину одређен је наизменичним смењивањем временских нити ткања, али и позитивним и негативним емотивним стањем Црњанског према тој вили, где је вертикална пројекција назначена доњим нивоом приватног простора посланика и горњим, намењеним службеним потребама амбасаде. Унутар сагледавања ове целине издваја се неколико микропростора, којима писац посвећује посебну пажњу (плава соба, салони за пријем у розе и резедо боји).

Za fenomenološku studiju intimnih valera unutrašnjeg prostora kuća je, van svake sumnje, najpogodnije biće, razume se, pod uslovom da bude shvaćena i u svom jedinstvu i u svojoj složenosti, uz pokušaj da se svi njeni pojedinačni valeri integrišu u fundamentalnu vrednost. [...] Prošlost, sadašnjost i budućnost daju kući različite dinamizme koji se često mešaju, sudarajući se ponekad ili izazivajući se međusobno (Bašlar 2005: 27, 30).

Црњански у свом наративном обликовању сећања на 1935. годину покушава да дефинише тадашњи историјски контекст дипломатских ко-

релација Немачке и Италије, чијим се дубљим уочавањем остварује политички лик тадашње Европе.

U leto god. 1935, kad je Stojadinović primao ministarstvo spoljnih poslova, stvaranje 'dobre atmosfere' u Berlinu (ali i u Rimu) bila je OPŠTA politika zapadnih sila, – naših, takozvanih, velikih saveznika (Crnjanski 1984a: 196).

Утицај англофоних политичких идеја и размишљања одразио се и на ставове које је заступала Краљевина Југославија.

Prema engleskom komentatoru njegove istorije (Literarni dodatak „Timesa”, br. 2. 428, str. 450), Čerčil je savetovao, 'imajući na umu opasnost od Nemačke', da engleska vlada ne treba da se trudi da igra vodeću ulogu i da treba ići 'NE DALJE nego će ići Francuska'. Ja ne znam, kako rekoh, šta je Cincar radio početkom 1936. i kakva je imao uputstva, ali znam da je naša politika bila tačno, sasvim tačno, kao po savetu Čerčila (Crnjanski 1984a: 197).

Политички код особито истакнут унутар дипломатског хоризонта очекивања Немачке, изграђивао се кроз однос Краљевине Југославије, како према Италији, тако и према Енглеској.

Nemačka je, sa ZADOVOLJSTVOM, primila k znanju, poboljšanje odnosa, između Italije i Jugoslavije. U toj politici treba ići i dalje. TREBA JUGOSLAVIJU ODMAMITI OD ENGLJSKE (Ciano, Diplomatic Papers, str. 54.) (Crnjanski 1984a: 212).

Дипломатија је била уско повезана са политичким кодом важних чинилаца међународне политике, чијим се понирањем у срж међусобних повезаности остварује визија интегралне слике Европе након одржаних Олимпијских игара у Немачкој.

Nemački ministar spoljnih poslova baron Nojrata [...] Nemaц je pokušavao da, Italijana, zaplaši, još više, Engleskom. Engleska je počela, kaže, da radi na pojačanju svojih pozicija u Beogradu, i želi da dobije BAZE na obali Jadrana, za slučaj rata sa Italijom. Engleska na taj način, želi da kompletira ZAOKRUŽAVANJE Italije. [...] Grof Čano bio je primljen kod Hitlera. [...] Hitler mu je rekao, da je JEDINA држава, sa kojom Nemačka ima dobre odnose Jugoslavija (?) Savetovao je Čana da Mađarsku uputi prema Pragu, a ne prema Beogradu. Jugoslavija je, kaže, nespokojna, jer se boji italijanskih namera. Treba je umiriti! Ona bi se, na taj način, mogla izvući iz uticajne sfere Francuske, i, naročito, Engleske. Engleska, – rekao je Hitler, grofu Čanu, – želi da Beograd bude CENTAR antiitalijanski. [...] Italija je sa nama, u septembru, potpisala jedan ekonomski ugovor i, tom prilikom, Stojadinović je dao deklaraciju, da, mi, sa Italijom ulazimo u jedan period *saradnje* (Crnjanski 1984a: 212).

Дипломатске релације између држава Италије и Југославије на потпунији и свеобухватнији начин откривају се тек кроз размишљања и ста-

вове нашег угледног дипломате у Риму, Јована Дучића, обликованих и представљених у званичном акту.

Sada je Ciano otvoreno izjavio da traži s nama savez na principu 'osovina Berlin-Rim' kako je to u milanskom govoru obeležio nedavno Mussolini. [...] Najčudnije mi izgleda ovo: što Italija nije do sada u savezu ni sa jednom drugom državom a danas ga želi s nama. Sa Nemačkom ima samo jedan pakt o konzultovanju za zajedničku akciju u slučaju zajedničkih interesa, ali to još nije savez. [...] Nemam, Gospodine Predsedniče, da iz Rima koliko Vi sa Vašeg položaja znadem da li ovaj talijanski predlog stoji u vezi sa nečim iz pozadine današnjih evropskih poremećenih odnosa. [...] Ali tražeći da brzo i odmah uzmemo ovakav stav prema 'osovini Berlin-Rim', nema sumnje da je posredi jedan prepad koji ćete Vi najbolje oceniti koliko stoji u interesu naše otadžbine, i prema kojem ćete se opredeliti po mudrosti koja Vam je svojstvena... (Crnjanski 1984a: 213).

Писац је преобликујући и формирајући своје успомене кроз принцип памћења и сећања, уобличио мемоарску прозу, тежећи да постигне што објективније и веродостојније визуре приказаног периода.

Управо зато је он веровао да својим успоменама може дати тачну слику о нашој међуратној дипломатији и људима у њој. [...] Пишући *Ембахаге* Црњански је, дакле, с једне стране желео да пружи истиниту слику о људима с којима је у дипломатији сарађивао, другачију од оне која о њима званично влада (Недић 1988: 278).

Хронотоп Лондона обликован је интегрално као јединствена органска твореница у којој су подједнако заступљени егзистенцијални, приватни простор, али и простор дипломатског службовања Милоша Црњанског. Лондон је изузетно важан као просторна одредница у којој су заступљени елементи стваралачког бивствовања писца, али и проживљених и доживљених искустава, који су обликовали његову ауторску личност. Топоними Лондона, Берлина и Рима кључни су за сагледавање дипломатских утицаја, релација и корелација, а остварују се како на нивоу англофоног културног простора, тако и унутар ширег сагледавања кључних догађаја и личности у преломној епохи пред и током Другог светског рата.

ЛИТЕРАТУРА

- Albvaš 2015: M. Albvaš, „Kolektivno i istorijsko pamćenje”, u: *Kolektivno sećanje i politike pamćenja*, zbornik (prir. Michal Sládeček, Jelena Vasiljević, Tamara Petrović Trifunović), Beograd: Zavod za udžbenike.
- Asman 2011: A. Asman, *Duga senka prošlosti*, Kultura sećanja i politika povesti, Beograd: Biblioteka XX vek, Knjižara Krug.
- Asman 2015: A. Asman, „Sećanje, individualno i kolektivno”, u: *Kolektivno sećanje i politike pamćenja*, zbornik (prir. Michal Sládeček, Jelena Vasiljević, Tamara Petrović Trifunović), Beograd: Zavod za udžbenike.
- Asman 2011: J. Asman, *Kultura pamćenja: pismo, sećanje i politički identitet u ranim visokim kulturama*, Beograd: Prosveta, Službeni glasnik.
- Bart 2009: R. Bart, „Semiologija i urbanizam”, u: *Antologija Teorija arhitekture XX veka*, zbornik radova (prir. Miloš Petrović), Beograd: Gradevinska knjiga.
- Bašlar 2005: G. Bašlar, *Poetika prostora*, Čačak: Gradac.
- Вучковић 2015: Р. Вучковић, *Књижевно дело Милоша Црњанског*, Београд: Свет књиге.
- Lefevr 1974: A. Lefevr, *Urbana revolucija*, Beograd: Nolit.
- Mamford 2006: L. Mamford, *Grad u istoriji, njegov postanak, njegovo menjanje, njegovi izgledi*, Beograd: BOOK&MARSO.
- Недић 1988: М. Недић, *Стара и нова проза*, Огледи о српским прозаистима, Београд: Вук Караџић.
- Crnjanski 1984a: M. Crnjanski, *Embahade I–III*, Beograd: Nolit.
- Crnjanski 1984b: M. Crnjanski, *Embahade IV*, Beograd: Nolit.

Marija M. Šljukić

LONDON AS A CONSTANT IN THE TURNING ERA IN *THE EMBAHADS* OF MILOŠ CRNJANSKI

Summary: In this paper, the research is based on the observation and sighting of all those important characteristics, which define and redefine the Anglophone space in the crucial historical moments embodied in *The Embahads*. The analytical method deeply examines the interrelationship and correlation between space, time and people measured from the point of view of the Serbian diplomat in England, in London, Miloš Crnjanski, evoked through the principles of memory and remembrance. When considering the influence of the Anglophone space on diplomats, certain knowledge is gained about the mutual causal relationship of different cultural models and traditions, which are woven into the very essence of Serbian and English diplomacy.

Keywords: Miloš Crnjanski, *The Embahads*, analytical method, London, space, the principle of memory and remembrance.